

ва друга і третя стратегії (стратегія досягнення більш високого рівня пристосованості до життя і більш творча стратегія безперервного життєтворення). Очевидно, що вибір між останніми здійснюється в залежності від характеру образу „Я-ідеального”, від його глибини і відповідності творчим засадам і чинникам.

Намагання заглянути в майбутнє, щоб правильно спланувати свої дії для виконання майбутніх цілей, вимагають від людини кращої орієнтації і в минулому, і в теперішньому, розширення погляду на світ, усвідомлення не тільки свого особистісного життя і буття, але й часу, історичного і соціального, які стосуються суспільства в цілому.

Сучасні тенденції розвитку суспільства, тенденції до його постійної зміни і перебудови ставлять на перший план занадто складні вимоги до людського існування. Отже, людина, з одного боку, стає все більше залежною від оточення, а з іншого – це вимагає від неї і надає їй можливості до саморозвитку і самоактуалізації. Або, іншими словами, найбільш важливі обмеження, що є водночас засобом для розширення можливостей людини, стосуються глобальних процесів – технологічних, науково-технічних, соціально-трансформаційних, у тому числі національної безпеки держави. Сьогодні не можна стати господарем своєї долі, якщо не встановити її залежності від згаданих процесів. Тому людина, яка намагається програмувати свій життєвий шлях, повинна знати, які найбільш важливі процеси відбуваються як навколо неї, так і у глобальному масштабі.

Таким чином, можна стверджувати, що тільки особистість, яка чітко визначила свої життєві цілі, оволоділа життєвою стратегією може бути тією субстанцією, що здатна забезпечити національну безпеку нашої держави.

Н.І. Іванцев

ЦІННІСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ОСОБИСТОСТІ ЯК ФАКТОР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Перетворення проблеми ціннісної сфери особистості зі суто академічної на об'єкт численних досліджень практичного спрямування зумовлено тим, що ціннісні орієнтації почали розглядатись як реально діючий, активний чинник регуляції і саморегуляції поведінки людини в життєво значущих ситуаціях.

Взаємозв'язок між динамікою ціннісних уподобань особистості та динамікою становлення її професійної й особистісної ідентичності,

відкриває реальну можливість пояснення проблеми ціннісного потенціалу особистості як прагнення до самоствердження та самореалізації, почуття власної цінності, необхідності самовизначитись, зрештою, – як фактора національної безпеки.

Якщо у визначенні причин появи в суспільстві ціннісної кризи свідомості суперечок і розбіжностей не виникало (деідеологізація свідомості у зв'язку з переходом від моноструктури цінностей до її плюрално-людського характеру, відчуження людини від влади та участі в управлінні, від власності на засоби і результати особистої праці, від історичної пам'яті, особистісної безпеки, від почуття єдності з своїм природним середовищем і таке інше), як не бракувало і загальних характеристик стану суспільства в цілому („кризовий”, „загрозливий”, „катастрофічний”, „хворобливий” тощо), то у пошуках варіантів розв'язку новопоставленої ситуації, що склалася, однотайності не спостерігається.

За своєю загальною спрямованістю уся сукупність ціннісних суджень поділялася на чотири групи – смисложиттєві, вітальні, інтеракційні і соціалізаційні. У результаті було встановлено дві домінуючі ціннісні позиції повсякденного гуманізму (правда, добро, свобода, цікава робота, закон як гарант забезпечення особистісної безпеки, турбота про дітей і старих), яку поділяло 60–70% опитуваних. Цей факт дозволив тлумачити вказану ціннісну позицію універсальною, що визначає поведінку людини як представника найрізноманітніших прошарків суспільства. На цьому ґрунті виникають дві наступні макропозиції – споживацького конформізму і заповзятливого нонконформізму (у першому випадку зміст позиції визначається такими цінностями як здоров'я (власне і своєї сім'ї), благополуччя, комфорт, висока платня; у другому – прагнення стати індивідуальністю, досягти успіху, мешкати там, де подобається, тощо). На перетині вказаних ціннісних макропозицій розташовується прошарок взаємоузгоджувальних цінностей.

Отже, перешкодою цьому має стати визначення, насамперед, характеру (міри) розуміння (рефлексивності) людиною моральної свідомості, її здатності визначати і виокремлювати моральні протиріччя, чому повинно слугувати визнання суспільством моральної відповідальності як головної соціальної цінності.

Введення у контекст досліджень ціннісної проблематики поняття загальнолюдських цінностей не викликає сумнівів, так само, як і значущість останніх як ціннісного утворення окремої особистості надіндивідуальної (соціальної) реальності, опанування якої, як слушно зауважується, належить до однієї з фундаментальних проблем існування людини як такої.

У своєму емпіричному заломленні проблема ця редукується до не менш складного питання визначення механізму, умов і особливостей переходу загальнолюдських цінностей (як продукту культурно-історичного досвіду людства) у факт індивідуальної свідомості та фактор саморегуляції особистості. В цьому контексті психологічний вимір окреслюється поняттям „особистісна цінність”, яке набуло у сучасній психології особливий статус.

У загальному тлумаченні під особистісними цінностями розуміються форми функціонування смислових утворень індивіда, усвідомлювані узагальнені смислові утворення, внутрішні носії соціальної регуляції поведінки, що за своєю природою складаються з єдності емоційних переживань (пристрасності) і актуальних потреб життєдіяльності індивіда. Це означає, що смислові утворення, репрезентантами яких постають особистісні цінності, можуть бути зрозумілими лише за умов їх вияву в певному життєвому контексті (в актах прийняття рішення, здійснення вчинку або обрання з існуючих альтернатив життєвого вибору тощо), у ставленні особистості до основних сфер життя.

Критерієм здійснюваних особистістю виборів як ціннісних не може не бути той, що становить його цінність для його носія, тобто для самої особистості у задоволенні її потреб у самозростанні, самотворенні, самовияві, у розв'язанні особистісних завдань і цілей.

Установка на саморозвиток, самоактуалізацію, самоздійснення зовсім не означає абсолютизацію індивіда й протиставлення його суспільству, а лише підкреслює необхідність зміни пріоритетів дослідження ціннісної свідомості щодо відвертого отождолення індивідуальної системи цінностей людини (варіанта) із соціально унормованими приписами і нормами (інваріанта).

Отже, проблема онтогенезу й розвитку ціннісних орієнтацій особистості не може бути розв'язана поза розглядом характеру включення і способу життєдіяльності особистості не лише як абстрактної одиниці макросоціуму, а і як представника певного мікросоціуму, референтної для неї групи. Втрата особистістю референтності, як це доведено у багатьох дослідженнях, веде до серйозних деформацій не тільки структури ціннісних орієнтацій особистості, але й подальшої лінії її ціннісного розвитку.

Таким чином, формуванню ціннісного потенціалу особистості як фактора національної безпеки сприяє перехід від недостатньої усвідомленості своєї громадянської належності до чіткого уявлення про себе як громадянина України. Психологічними механізмами формування громадянина вважається наслідування, ціннісно-смислова ідентифікація, особистісна рефлексія. Їх реалізація відбувається на фундаменті засвоєння нормативно-ціннісних основ життя у конкретному суспільстві.